

REVISTA LES NOTÍCIES DE LLENGUA I TREBALL. UGT. NÚM. 43, octubre 2016

Paquita Sanvicén-Torné, sociòloga, lingüista i tècnica de normalització lingüística. Universitat de Lleida i CNL de Lleida.

Analfabetisme: una realitat encara. Eradicar-lo: un repte per assolir, encara al segle XXI

Afirmar que hi ha persones analfabetes a casa nostra en ple segle XXI, l'era de la informació i la comunicació, pot sobtar però és una realitat. D'una banda, es detecten necessitats específiques d'alfabetització conseqüència dels canvis tecnològics – funcionals i digitals. De l'altra, persisteix encara l'analfabetisme fruit de les mancances d'escolarització, el *no saber de lletra*, o *no saber-ne prou*, en un nombre determinat de la població, autòctona i nou arribada. De totes les desigualtats que afecten les persones en aquesta època complexa, de desigualtats profundes, per a mi la més limitadora de totes és aquesta: no saber llegir ni escriure o no haver pogut assolir cap nivell d'estudis, ni el més bàsic.

Nombrosos estudis sociològics mostren que el capital cultural que cada persona té oportunitat d'adquirir és un element determinant en la seua trajectòria. Les persones anem posant a la motxilla vital els capitals socials i culturals que anem assolint. Aquesta motxilla és part intrínseca de cada persona i viatja amb ella vagi on vagi. Alhora, les conseqüències que la manca, total o bàsica, d'instrucció comporta en els individus que la pateixen i en els seus entorns han estat investigades i analitzades a bastament, tant des de la pedagogia, la sociologia i la sociolingüística. No hi ha dubte que un dels elements potenciadors de la igualtat d'oportunitats és el nivell educatiu assolit, en sentit ampli, incloent-hi com un element important les competències lingüístiques en els idiomes autòctons. L'analfabetisme o la manca d'instrucció és un handicap i un exclusor. Limita, o impedeix, desenvolupar amb autonomia les tasques quotidianes comunicatives en els espais de relació pública (metge, centres oficials, escola dels fills...), limita o impossibilita la comprensió lectora, oral i escrita en les llengües autòctones i, en conseqüència amb les persones de l'entorn que les parlen; dificulta la incorporació al món laboral, donar suport als fills en les tasques escolars i acadèmiques, el propi desenvolupament personal i la participació social, en definitiva.

En aquest sentit, les darreres dades que tenim són les elaborades per l'Institut d'Estadística de Catalunya a partir del cens de població de 2011¹ i un estudi d'evolució de la taxa d'analfabetisme de la dècada 2004-2014, sobre dades de l'Enquesta de població activa. Segons aquestes fonts, la taxa d'analfabetisme s'ha reduït del 2,1% al 1,5%. Tanmateix la taxa de les dones duplicava la dels homes. Segons les dades del

¹ Es poden consultar les dades del Cens de població 2011 relatives al nivell d'estudis a l'Institut d'Estadística de Catalunya <http://www.idescat.cat/pub/?id=censph>

cens 2011 la població que no sabia llegir ni escriure era de 106.000 persones. Tres de quatre persones, dones. Per edats i origen, la població de 65 anys i més tenia la taxa d'analfabetisme² més elevada, seguida de la població de 45 a 64 anys, en el cas dels nacionalitzats espanyols. En el cas de les persones estrangeres, el gruix de persones que no saben ni llegir ni escriure se situava just al contrari: en primer lloc en la franja dels 25 als 44 anys i en segon en la dels 44 als 64 . L'any 2011, la taxa d'analfabetisme de la població estrangera era el 3,3%, més del doble que l'espanyola (1,4%).

Malauradament no tenim dades actualitzades sobre la quantitat real de persones que no saben llegir ni escriure o no tenen cap estudi. Tanmateix, en la pràctica quotidiana de la formació de català per adults, el contacte amb les escoles de primària, entitats, serveis municipals i AMPA, es constata que l'analfabetisme és present arreu del territori en diversa mesura i que impacta sobretot en determinants col·lectius de persones d'origen immigrant, procedents d'entorns rurals afectats de manera estructural per dèficits instructius i, especialment, les dones. Tot i que aquesta és la realitat que nosaltres observem, no es poden vincular directament els dèficits instructius a la població estrangera, ni tampoc posar aquesta etiqueta a determinats grups d'aquesta població. L'anàlisi de les dades sobre persones matriculades el curs 2014-2015 a les escoles d'adults mostra que, igual que en l'estadística de 2011, els matriculats a Formació Instrumental són, en diferents proporcions, de nacionalitats distintes, espanyols i nascuts a l'estranger, homes i dones, i d'edats diferents.

Des del nostre punt de vista, fem èmfasi en el cas de les persones adultes d'origen immigrant perquè acumulen alhora una àmplia complexitat de factors relacionats amb el procés migratori i d'assentament en la societat d'arribada. Per a elles l'analfabetisme –especialment per a les dones, i especialment si tenen llengües, cultures i costums molt distants a les autòctones- suposa una profunda barrera afegida a les dificultats a què hagin de fer front pel fet de ser immigrants. Ja en aquest sentit, el Pacte Nacional per a la Immigració, preveia mesures per emprendre un programa per a l'alfabetització de les persones immigrades residents a Catalunya que manifestessin dificultats d'expressió escrita i comprensió lectora.³

Des d'aleshores, s'estan implementant programes diversos des de diferents institucions i entitats a tot el territori. Caldria elaborar un estudi global sobre tota aquesta feina i anàlisis evolutives de l'impacte que té. En l'àmbit general, probablement el més conegut sigui el programa *Lletres per tothom*, impulsat el 2010 per la Direcció General per a la Immigració, l'Obra Social "la Caixa" i la Federació

² Taxa d'analfabetisme (Idescat): persones que no saben ni llegir ni escriure per 100 persones del mateix grup d'edat, sexe o nacionalitat.

³ Generalitat de Catalunya (2008) *Un pacte per viure junts i juntes. Pacte Nacional d'Immigració*. Es pot consultar a:

http://www.gencat.cat/eapc/revistes/RCDP/Documents_interes/RCDP_40/4A_Pacte_Nacional_Immigracio_ca_doc_final_rcdp40.pdf

d'Associacions Culturals i Educatives de Persones Adultes (FACEPA) estès per tot el territori. A aquesta actuació, cal afegir la tasca de les escoles d'adults, d'entitats socials locals i de voluntariat, dels mateixos ajuntaments i, en l'aspecte concret de l'aprenentatge del català, la tasca del Consorci per a la Normalització Lingüística a tot Catalunya, que implementa una metodologia específica perquè les persones adultes puguin aprendre a parlar català tot i sense estar alfabetitzats.

En definitiva, l'analfabetisme en persones adultes continua sent una problemàtica viva. Limitadora i exclusora, per tant causa de desigualtats. L'objectiu comú de tots els agents socials implicats en el benestar de les persones (responsables públics, professionals de l'educació d'adults, entitats, investigadors...) ha de ser identificar tan detalladament com sigui possible la quantitat d'afectats, la problemàtica per tal de poder implementar amb la intensitat que calgui mesures per eradicar-la totalment. Es diu fàcil, la realitat és complexa. Tanmateix, el compromís, la implicació i la tasca de tothom –inclosos els i les afectades - és imprescindible.